

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТОРОХТІЙ БОГДАН ГРИГОРОВИЧ

УДК 338.24:631.11

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка.

- Науковий керівник:** доктор економічних наук, професор,
Красноручький Олексій Олександрович,
Державний біотехнологічний університет,
перший проректор.
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України
Макаренко Петро Миколайович,
Полтавський державний аграрний університет,
завідувач кафедри економіки та міжнародних
економічних відносин
- доктор економічних наук, доцент,
Орел Анна Миколаївна,
Сумський національний аграрний університет,
доцент кафедри маркетингу та логістики.

Захист відбудеться «24» грудня 2021 р. о 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.859.01 у Сумському національному аграрному університеті за адресою: 40021, м. Суми, вул. Г. Кондратьєва, 160, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського національного аграрного університету за адресою: 40021, м. Суми, вул. Г. Кондратьєва, 160, читальний зал.

Автореферат розісланий «24» листопада 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. М. Жмайлов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Значні потрясіння, які відчула вся світова економіка внаслідок розвитку та поширення коронавірусної інфекції (COVID-19), поставили питання повернення до розгляду таких питань як економічна стійкість, сталість функціонування підприємства в нестабільних умовах високої турбулентності зовнішнього середовища. Класичне розуміння нестабільності зовнішнього середовища, обумовлене впливом соціально-економічних, політичних, глобалізаційних та інших чинників, трансформувалося і набуло нового розуміння у зв'язку з поширенням зазначеної хвороби. Сучасні процеси фактично випробовують на міцність всю економічну систему світового господарства. Іншим надважливим і непередбачуваним чинником глобального рівня виступає ціна на паливні ресурси, значні коливання якої за останні роки переформатували структуру світової економіки, все більше загостривши питання пришвидшення відмови від обмежених вуглеводневих на користь альтернативних відновлювальних. Для українських аграрних підприємств ці питання є особливо важливими через їх значну залежність від енергетичних ресурсів та стабільності на світових ринках. Висока залежність від імпортоорієнтованих підтримуючих аграрний сектор галузей для окремих підгалузей енергетичну залежність ставить як ключовий фактор виживання. В даному контексті пошук ефективних внутрішніх конфігурацій структур, систем і використання ресурсів для забезпечення економічної стійкості має стати ключовою компетенцією топ-менеджменту.

Складна структура суб'єкта господарювання, яка охоплює підсистеми виробництва, управління, підсистеми забезпечення, включає кадрову, маркетингову, фінансову, виробничу, технологічну та інші складові, ефективна взаємодія яких як елементів потенціалу формує необхідний запас міцності для підприємства. Для формулювання ефективних управлінських рішень, які відповідають нагальним викликам зовнішнього середовища, аналіз внутрішньої структури підприємства, складових його потенціалу, їх динамічного розвитку та динаміки в розрізі забезпечення бажаного рівня економічної стійкості вимагає побудови сучасної економічної парадигми, що підтверджує та обґрунтовує актуальність даного дослідження.

Проблематиці економічної стійкості було присвячено значний пласт робіт як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, зокрема значну увагу приділяли такі науковці як: І. Ансоф, В. Андрійчук, А. Азріліян, В. Аранчій, О. Арєф'єв, А. Бабенко, А. Барканов, А. Белоу, О. Березін, І. Бланк, В. Борисова, І. Богданов, С. Васильчак, І. Вініченко, В. Вітлінський, П. Гайдуцький, Ю. Губені, Д. Городинська, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Корецький, О.Красноручський, Н. Лобова, М. Малік, П. Макаренко, Л. Мельник, В. Месель-Веселяк, П. Окладський, І. Омельченко, А. Орел, В. Плаксієнко, П. Саблук, А. Севастьянова, Ю. Сімех, Г. Станслер, О. Ульяновченко, Н. Шандова, А. Циганюк, В. Юрчишин та ін.

Незважаючи на те, що економічна стійкість займає провідне місце як об'єкт досліджень серед інших видів стійкості підприємств, досі єдиної точки зору щодо її розуміння не вироблено, що і визначило постановку мети і завдань

дослідження. Крім того питання її вимірювання, управління та вдосконалення вимагають уточнення відносно функціонування аграрних підприємств, враховуючи особливості їх виробничого циклу, сезонності, ризикованості діяльності тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах комплексної науково-дослідної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка згідно з темами «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.) та «Системи управління конкурентоспроможністю аграрної продукції в умовах глобалізації аграрних ринків» (номер державної реєстрації 0119U001387, 2019-2021 рр.), де автором розроблено методичний підхід до управління економічною стійкістю підприємств, надано модель оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств, на основі якої визначено рівень економічної стійкості вітчизняних аграрних підприємств.

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в обґрунтуванні та розробці теоретичних засад, методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо формування та впровадження механізму управління економічною стійкістю аграрних підприємств.

Досягнення цієї мети обумовило необхідність постановки та вирішення комплексу таких завдань:

- уточнити розуміння поняття «економічна стійкість підприємства» в системі наукових категорій;
- визначити структуру зовнішнього середовища макроекономічних чинників формування економічної стійкості аграрних підприємств;
- розвинути розуміння внутрішньої структури підсистем набуття економічної стійкості аграрними підприємствами;
- вдосконалити методичний підхід до управління економічною стійкістю підприємств;
- розробити модель оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств;
- оцінити рівень економічної стійкості вітчизняних аграрних підприємств;
- надати механізм управління економічною стійкістю аграрного підприємства;
- розробити методичне забезпечення вибору типу стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства;
- сформулювати організаційне забезпечення реалізації стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства.

Об'єктом дослідження є процес управління економічною стійкістю аграрних підприємств.

Предмет дослідження складає множина теоретичних, методичних і прикладних засад формування та впровадження механізмів управління економічною стійкістю аграрних підприємств.

Методи дослідження. Поставлена мета і завдання дослідження досягається використанням системи загальнонаукових і спеціальних методів: *діалектичного* – для обґрунтування та узагальнення змісту поняття «економічна стійкість

підприємства» в системі наукових категорій; *теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу* – визначення структури зовнішнього середовища макроекономічних чинників формування економічної стійкості аграрних підприємств; *декомпозиції* – для розробки внутрішньої структури підсистем набуття економічної стійкості аграрними підприємствами; *агрегатного методу* – для формування п'ятикомпонентного показника моделі оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств; *методу формалізації* – для розробки механізму управління економічною стійкістю аграрного підприємства; *наукової абстракції* – для вдосконалення методичного підходу до управління економічною стійкістю підприємств; *методу нечіткого логічного висновку* – для розробки методичного забезпечення вибору типу стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства; *проектного управління* – для формулювання організаційного забезпечення реалізації стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства.

Інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних вчених з економічної теорії, управління економічною стійкістю аграрних підприємств, підходів до оцінювання ступеню впливу зовнішнього середовища на діяльність аграрних підприємств, проектного підходу; чинні законодавчі та нормативні акти Верховної Ради і Кабінету Міністрів України; офіційні матеріали Державної служби статистики України та органів статистики Харківської області; інформаційно-аналітичні матеріали щодо діяльності досліджуваних підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в отриманні нового розв'язання складної проблеми формування та впровадження механізму управління економічною стійкістю аграрних підприємств. Основними винесеними на захист науковими положеннями є такі:

вперше:

розроблено модель оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств, яка включає алгоритм визначення якісного рівня економічної стійкості, класифікованого на такі категорії: абсолютний, високий, нормальний, задовільний, критичний і кризисний, що передбачає розрахунок показників проєкцій оцінювання (ефективності, ліквідності та капіталізації) за пороговими значеннями, які в межах моделі розглядаються як бінарні параметри («1 або «0»). Розроблена модель відповідає всім сучасним вимогам оцінювання економічної стійкості в статичному та динамічному розумінні за економічними, фінансовими та конкурентними параметрами;

удосконалено:

структуру зовнішнього середовища макроекономічних чинників формування економічної стійкості аграрних підприємств, яка відрізняється врахуванням вузькогрупових інтересів аграрного сектору як середовища безпосередньої взаємодії з акцентом на лобіюванні як механізмі трансформації порядків обмеженого доступу в порядки відкритого доступу на основі активізації інституційного блоку коригування мотивації в рамках реалізації діалектичної взаємодії суб'єктів аграрного ринку з інститутами макроекономічного середовища;

внутрішню структуру підсистем набуття економічної стійкості аграрними підприємствами, особливою рисою якої виступає побудована двофакторна система, що включає сегмент ресурсного забезпечення (виробничо-

технологічну, фінансову, маркетингову, кадрову підсистеми) та координаційний блок, представлений організаційно-управлінською підсистемою. Остання виступає елементом вертикальної структури узгодженості підсистем ресурсного забезпечення, поєднаних між собою горизонтальними зв'язками, де внутрішня стійкість реалізується параметрами жорсткого ядра та вторинними аспектами (комунікаційною, психологічною, інноваційною, соціальною, екологічною детермінантами);

методичний підхід до управління економічною стійкістю підприємств, який, на відміну від існуючих є інтегрованим системно-адаптивним, що передбачає комплекс стратегічних й оперативних управлінських дій, що спрямовані на взаємоузгодження елементів економічної стійкості як системи, при цьому застосовуючи принципи адаптивного управління, направлені на забезпечення ефективного за існуючих умов рівня економічної стійкості підприємства. Також було виділено основні принципи системно-адаптивного методичного підходу до управління економічною стійкістю підприємства, серед них: системність, цілісність, структуризація, динамічність та рівність;

механізм управління економічною стійкістю аграрного підприємства, який, на відміну від існуючих, заснований на інтегрованому системно-адаптивному методичному підході, концепція якого передбачає його розгляд як набору засобів, а також систему організації їх використання і контролю для досягнення стратегічної цілі управління економічною стійкістю, що передбачено на основі реалізації послідовності стратегічних та оперативних управлінських дій;

розроблено методичне забезпечення вибору типу стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства, яке ґрунтується на врахуванні поточного стану економічної стійкості експертного оцінювання, рівня нестабільності факторів зовнішнього середовища та рівня досконалості факторів внутрішнього середовища, апаратом реалізації якого виступає метод нечіткого логічного висновку, що дозволяє реалізовувати функціонування механізму управління економічною стійкістю аграрного підприємства;

дістало подальшого розвитку:

розуміння поняття економічна стійкість підприємства, яка на відміну від існуючих, є системою, що здатна нівелювати негативний вплив внутрішнього та зовнішнього середовища для забезпечення ефективної і стабільної діяльності підприємства шляхом збалансованого та якісного функціонування її елементів, зокрема фінансової, виробничої, кадрової, маркетингової та інвестиційної складових при врахуванні чинників внутрішнього і зовнішнього середовища;

оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств, який відрізняються визначенням результуючого значення за п'ятикомпонентним показником за групами підприємств різних масштабів діяльності, що дозволило виявити вузькі місця, які стосуються проєкції оцінювання капіталізації та запропонувати комплекс рекомендацій для окремих груп підприємств: середнього розміру, малих підприємств і мікропідприємств;

організаційне забезпечення реалізації стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства, яке відрізняється застосуванням інструментарію проєктного менеджменту до впровадження конкретних заходів, що становлять зміст стратегії, і включає управління бюджетами, строками,

ризиками, якістю, змістом, комунікаціями та очікуваннями зацікавлених сторін, що дозволяє досягати поставлених цілей з меншим обсягом витрат ресурсів і вищим рівнем узгодженості дій в контексті змісту обраної стратегії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних методичних рекомендацій щодо розробки та впровадження механізму управління економічною стійкістю аграрних підприємств.

Результати дослідження використовуються у практичній діяльності підприємств: ТОВ «Відродження» Харківського району Харківської області (довідка № 35 від 10.02.2021 р.), ТОВ «Агрофірма імені Гагаріна» Зміївського району Харківської області (довідка № 36 від 25.02.2021 р.), ТОВ «Крупи України» (довідка № 18/12 від 18.03.2021 р.) і в навчальному процесі Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 08-106 від 25.03.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею та містить отримані автором нові результати в економічній науці, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання впровадження механізмів і систем управління економічною стійкістю аграрних підприємств, що апробовані на сільськогосподарських підприємствах і знайшли відображення в наукових публікаціях. Внесок автора в роботи, виконані у співавторстві, наведено у списку основних опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації оприлюднені автором в роботі та матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, а саме: Міжвузівської науково-практичної конференції «Наукові досягнення молодих – шлях до професії» (м. Миколаїв, 20 грудня 2018 р.); V Науково-практичної конференції «Шляхи підвищення конкурентоспроможності соціально-економічної системи країни» (м. Миколаїв, 29 листопада 2019 р.); IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Управління розвитком соціально-економічних систем» (м. Харків, 8 жовтня 2020 р.); II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої 90-річчю з дня заснування Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка «Перспективи розвитку обліку, контролю та фінансів в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів» (м. Харків, 30 жовтня 2020 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 10 наукових праць (8 одноосібних) загальним обсягом 4,9 друк. арк., в тому числі: 5 наукових статей у вітчизняних фахових виданнях з економіки; 1 у зарубіжному періодичному вивчанні, 4 публікації в матеріалах конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, із них 180 сторінок основного тексту. Робота містить 23 таблиці та 15 рисунків. Список використаних джерел налічує 256 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Характеристика економічної стійкості як елементу управління аграрним підприємством» уточнено розуміння поняття «економічна стійкість підприємства» в системі наукових категорій; визначено структуру зовнішнього середовища макроекономічних чинників формування економічної стійкості аграрних підприємств; розвинуто розуміння внутрішньої структури підсистем набуття економічної стійкості аграрними підприємствами.

Досліджено основні існуючі підходи вчених-економістів з приводу трактування поняття «економічна стійкість підприємства», виділено основні з них, зокрема економічну стійкість підприємства розглядають як стан, як процес, як властивість, як здатність та як фактор. Як стан підприємства група авторів розглядає економічну стійкість як стан підприємства, при якому забезпечується його цілісність, тобто відповідність показників діяльності умовам внутрішнього та зовнішнього середовища. Економічна стійкість як процес розглядається науковцями, при цьому вони в більшій мірі трактують економічну стійкість з позиції управління нею, а ніж пояснюють сутність цієї категорії підприємства. Ще один підхід полягає у тому, що економічна стійкість підприємства розглядають як властивість виробничої системи зберігати основні параметри функціонування (рентабельність, витрати та платоспроможність), на рівні, достатньому для протидії негативному впливу факторів зовнішнього середовища. Ще одна концепція полягає у трактуванні економічної стійкості як здатність підприємства. При цьому мається на увазі, що економічна стійкість є здатністю підприємства зберігати певний, заздалегідь заданий рівень досягнення цілей в умовах впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. Також економічну стійкість розглядають як фактор загальної стійкості підприємства, або ж окремих складових, наприклад як фактор конкурентоспроможності.

На підставі критичного аналізу наукових позицій проведені дослідження дозволили запропонувати власне бачення поняття "економічної стійкості підприємства" – це система, яка здатна нівелювати вплив внутрішнього та зовнішнього середовища для забезпечення ефективної і стабільної діяльності підприємства, шляхом збалансованого та якісного функціонування її елементів. Серед елементів економічної стійкості підприємства виділено фінансову, виробничу, кадрову, маркетингову та інвестиційну складові. Сутність фінансової складової економічної стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів у процесі управлінської діяльності підприємства. Виробнича складова економічної стійкості полягає у здатності підприємства пристосовуватися до змін зовнішнього середовища, шляхом постійного реагування на зміни споживчих потреб і попиту на продукцію для забезпечення власної конкурентоспроможності на ринку. Забезпечення кадрової складової економічної стійкості полягає у реалізації інтелектуального потенціалу керівників та спеціалістів відповідного рівня кваліфікації і здібностей та правильне їх використання. Маркетингова складова економічної стійкості полягає у забезпеченні оптимального співвідношення між попитом і пропозицією продукції, актуального асортименту, досягнення

найдоцільнішої швидкості просування товарів на шляху від виробника до кінцевого споживача. За сучасних умов важливою складовою економічної стійкості є інвестиційна складова, яка передбачає стабільність капіталовкладень, довгострокових вкладень коштів, що є факторами, які враховують потенційні інвестори при оцінці можливості отримання максимального прибутку при мінімальному ризику вкладення коштів. Виділяють також й інші складові економічної стійкості, зокрема інформаційну, управлінську, соціально-психологічну, комунікаційну, технічну, технологічну та ін. Проте на нашу думку, дані складові є похідними від основних, перелічених вище.

Також в дослідженні наголошено на необхідності врахування факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, що впливають на економічну стійкість підприємства. До факторів зовнішнього середовища віднесено політичні, адміністративні, правові, соціальні, демографічні, екологічні. Виділено фактори внутрішнього середовища, що мають вплив на економічну стійкість підприємства: виробничі, управлінські та трудові.

В агрегованому вигляді макроекономічні фактори впливу на функціонування аграрних підприємств уособлюються категорією «інституційне середовище». Взаємодія суб'єктів аграрного ринку, що реалізують стратегічну мету досягнення економічної стійкості, з інститутами макроекономічного середовища має діалектичний характер: з одного боку – сільськогосподарські бізнес-структури приймають зовнішні впливи у вигляді сформованих інституційних рамок, з іншого – використовують інституційні можливості застосування легальних та позалегалічних інструментів з метою коригування алгоритмів отримання ресурсів, збутової політики тощо.

Декомпанування інституційного середовища дозволило виділити блоки інститутів зовнішнього впливу на суб'єктів агробізнесу, серед яких блок управління, блок легітимації, блок обмеження, блок коригування та мотивації. Зазначений підхід було розвинуто шляхом оцінки ваги зазначених вище інституційних блоків з використанням методу експертних оцінок. В результаті отримано висновок про посилення ролі блоку коригування та мотивації в складі дорадчих інститутів, міжнародних формальних інститутів, інститутів комунікації. Поясненням цьому є актуалізація їх дієвої складової у процесах прийняття рішень інститутами блоку управління. Особливо виокремлюється роль наднаціональних інститутів коригування та мотивації, що зумовлено фактором глобалізації економічних відносин.

Одним зі специфічних інститутів впливу окремих груп впливу на траєкторію розвитку інституційних рамок взаємодії економічних суб'єктів є лобіювання, під яким традиційно розуміють координовану практику обстоювання інтересів окремих груп через встановлення стосунків з представниками системи органів влади. В залежності від інструментів, які використовуються для забезпечення реалізації вузькогрупових інтересів, можна виділити легальне лобіювання, що реалізується в рамках законодавчо визначених механізмів, та нелегальне лобіювання, що ґрунтується на корупційних угодах. Ідентифікація місця аграрного сектору в економіці України дозволяє зробити висновок про потенціал системного впливу на перший погляд

вузькогрупових інтересів аграріїв на становище усієї економічної системи: змінюється не лише набір перспектив досягнення економічної сталості виробниками, а й параметри набуття економічної безпеки національного рівня. Отже, формування культури лобіювання на основі легальних інструментів ми розглядаємо як дієвий фактор отримання інституційною структурою ознак збалансованого суспільно орієнтованого характеру. Неузгодженість зовнішніх інститутів призводить до зростання невизначеності, ризиків, що може спричинити негативний вплив на економічну сталість підприємств агробізнесу.

Легальне лобіювання має потенціал трансформації порядків обмеженого доступу, що ґрунтуються на обмеженні до економічних і політичних ресурсів, в порядку відкритого доступу на основі створення конкурентних механізмів на всіх рівнях економіки та політики.

Основні внутрішні підсистеми, що беруть на себе навантаження щодо забезпечення економічної стійкості аграрного підприємства, можна умовно поділити на підсистеми ресурсного забезпечення (виробничо-технологічну, фінансову, маркетингову, кадрову) та координаційну підсистему (організаційно – управлінську) (рис. 1).

Рис. 1. Структура внутрішніх підсистем забезпечення економічної стійкості аграрного підприємства

Важливою умовою формування економічної стійкості суб'єктів агробізнесу виступає досягнення стійкості в кожній з підсистем ресурсного забезпечення, поєднаних між собою горизонтальними зв'язками. Кожна підсистема виступає особливим об'єктом в загальному ланцюгу управління. При цьому, в сукупності вони представляють систему, що ідентифікується як

«аграрне підприємство» і потребує реалізації стратегічного бачення. Здійснення координаційних функцій покладається на організаційно-управлінську підсистему.

Внутрішня стійкість забезпечується параметрами, які можна умовно означити як «жорстке ядро» - фінансовою, виробничою, кадровою, інвестиційною, маркетинговою, організаційно-управлінською складовими. В свою чергу, функціонування внутрішніх підсистем аграрного підприємства формує вторинні аспекти стійкості, до яких відносяться комунікаційна, психологічна, інноваційна, соціальна, екологічна детермінанти. Останні виступають необхідною умовою набуття загальної стійкості в умовах, що характеризують зміни парадигмального характеру в функціонуванні бізнес-структур.

У другому розділі **«Методологія оцінювання та управління економічної стійкістю аграрних підприємств»** вдосконалено методичний підхід до управління економічною стійкістю підприємств; розроблено модель оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств; оцінено рівень економічної стійкості вітчизняних аграрних підприємств.

Управління економічною стійкістю підприємства – систематизований, багатокомпонентний, неперервний у часі процес, який спрямований на забезпечення стійкого функціонування економічної стійкості як системи, шляхом уникнення нових або подолання існуючих внутрішніх проблем та зовнішніх загроз. Ефективність управління економічною стійкістю підприємства залежить від кількох аспектів: по-перше, від організації управління економічною стійкістю; по-друге, від рівня розвитку інструментів, методів та засобів управління економічною стійкістю; по-третє, від якості виконання заходів з управління економічною стійкістю. Дослідження показали, що існують чотири основні методичні підходи до управління економічною стійкістю підприємств: функціональний, системний, ситуаційний та процесний. Функціональний підхід вбачає економічну стійкість як набір взаємопов'язаних управлінських функцій, які є основою розподілу праці, організації процесів управління та формування організаційної структури. Системний підхід ґрунтується на тому, що економічна стійкість – це сукупність взаємопов'язаних елементів, які забезпечують сталий розвиток підприємства шляхом встановлення між ними оптимальних співвідношень та формування сталих зв'язків. Ситуаційний підхід є діаметрально протилежним системному і полягає у розробці комплексу управлінських дій для забезпечення економічної рівноваги підприємства у визначений період часу в конкретній ринковій ситуації. Процесний підхід до управління економічною стійкістю проявляється у вигляді розробки та реалізації стратегічних й оперативних управлінських рішень, які здатні забезпечити стале функціонування та розвиток підприємства. Проаналізувавши вказані методичні підходи до управління економічною стійкістю підприємств та оцінивши їх переваги та недоліки, було запропоновано інтегрований системно-адаптивний методичний підхід. Даний підхід, заснований на перевагах функціонального, системного, ситуаційного та процесного методичних підходах, передбачає комплекс стратегічних й оперативних управлінських дій, спрямований на

взаємоузгодження елементів економічної стійкості як системи, застосовуючи принципи адаптивного управління, спрямовані на забезпечення ефективного за існуючих умов рівня економічної стійкості підприємства.

Слід зазначити основні принципи, характерні для системно-адаптивного методичного підходу до управління економічною стійкістю підприємства: системність – економічна стійкість розглядається як система, яка містить взаємопов'язані елементи; цілісність – вимагає розглядати одночасно економічну стійкість як єдине ціле і в той же час як одну з підсистем у системі функціонування підприємства; структуризація – передбачає аналіз елементів економічної стійкості як системи, а також їх взаємозв'язки в межах конкретної організаційної структури; динамічність – враховує необхідність забезпечення економічної стійкості як у короткостроковому, так і в довгостроковому періоді; рівність – передбачає однакову питому вагу впливу всіх елементів економічної стійкості як системи при визначенні рівня економічної стійкості підприємства.

Складність оцінювання економічної стійкості аграрних підприємств пов'язана із існуванням різних підходів до розуміння даного поняття як категорії виміру: фінансового, бухгалтерського та управлінського, що обумовлює характер підходів до її оцінювання. Більшість моделей ґрунтується на аналізі саме фінансових показників, а економічна стійкість ототожнюється із сталістю його фінансового стану. Такий підхід не дозволяє врахувати інвестиційні ризики та норму дохідності, а врахування виключно фактичних витрат розрахунку бухгалтерського прибутку не дозволяє аналізувати альтернативні витрати при визначенні економічного прибутку. Аналізуючи найрозповсюджені підходи до оцінювання економічної стійкості було встановлено їх типологію: 1) оцінювання фінансового стану та/або ймовірності банкрутства; 2) розрахунок інтегрального показника, який об'єднує часткові кількісні коефіцієнти, що відображають різні структурні елементи підприємства як системи; 3) комплексне оцінювання економічної стійкості шляхом використання експертних оцінок шляхом порівняння з ідеальним рівнем; 4) встановлення рівня стійкості як результату впливу зовнішнього і внутрішнього середовища. Інша типологія передбачає методика розрахунку результуючої ознаки, яка набуває таких форм: інтегральний метод розрахунку з використанням вагових коефіцієнтів; агрегатний підхід шляхом розрахунку складнокомпонентного показника; експертні методи.

При розробці концептуального базису моделі оцінювання економічної стійкості аграрних підприємств необхідно ґрунтуватися на таких основних положеннях: множина показників повинна відображати не лише статичний результуючий зріз функціонування аграрного підприємства, але й представляти його динаміку як економічного суб'єкта; результати аналізу мають давати несуперечливі оцінки рівня економічної стійкості аграрного підприємства для розробки конкретних рекомендацій; кількість індикаторів має бути мінімальною, але достатньою для отримання комплексного результату; розроблена модель має відображати економічні, фінансові та конкурентні параметри стійкості.

Проекціями оцінювання економічної стійкості аграрних підприємств було обрано такі: поточної економічної ефективності, ліквідності, капіталізації. Для

отримання несуперечних суджень щодо рівня економічної стійкості було визначено показники, які відображають зазначені проєкції. Іншим розрізом моделі виступають якісні рівні економічної стійкості, які визначаються за значеннями п'ятикомпонентного показника, до яких віднесено: абсолютний, високий, нормальний, задовільний, критичний, кризовий. Структура моделі оцінювання економічної стійкості аграрних підприємств надана в табл. 1.

Таблиця 1

Опис параметрів моделі

Проєкції оцінювання	Показники	Порогові значення	Значення в моделі
Ефективності	Покриття запасів власними коштами та довгостроковими зобов'язаннями	>0	«1», якщо >0 , «0», якщо <0
	Коефіцієнт фінансової автономії	$>0,5$	«1», якщо $>0,5$, «0», якщо $<0,5$
Ліквідності	Коефіцієнт ліквідної платоспроможності	>1	«1», якщо >1 , «0», якщо <1
	Вільні потоки грошових коштів	>0	«1», якщо >0 , «0», якщо <0
Капіталізації	Спред продуктивності власного капіталу	>0	«1», якщо >0 , «0», якщо <0

Стани економічної стійкості

Абсолютний	Високий	Нормальний	Задовільний	Критичний	Кризисний
	{0; 1; 1; 1; 1}	{0; 0; 1; 1; 1}	{0; 0; 0; 1; 1}	{1; 0; 0; 0; 0}	
{1; 1; 1; 1; 1}	{1; 0; 1; 1; 1}	{0; 1; 0; 0; 0}	
	{1; 1; 0; 1; 1}	{1; 1; 1; 0; 0}	{1; 1; 0; 0; 0}	{0; 0; 1; 0; 0}	{0; 0; 0; 0; 0}
	{1; 1; 1; 0; 1}	всі варіації,	всі варіації,	{0; 0; 0; 1; 0}	
	{1; 1; 1; 1; 0}	де «0» – 2	де «0» – 3	{0; 0; 0; 0; 1}	

На основі проведеного аналізу було встановлено рівень економічної стійкості досліджуваних аграрних підприємств, який в цілому є незадовільним.

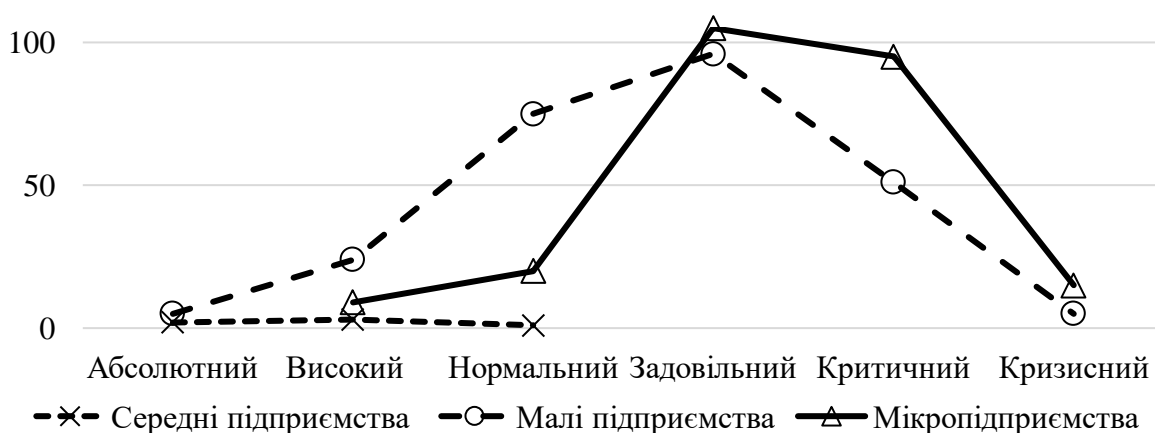

Рис. 2. Результати оцінки економічної стійкості аграрних підприємств

Отримані результати дозволила розробити комплексні рекомендації для підвищення рівня економічної стійкості аграрних підприємств.

У третьому розділі «**Формування та впровадження механізму управління економічною стійкістю аграрних підприємств**» надано механізм управління економічною стійкістю аграрного підприємства; розроблено методичне забезпечення вибору типу стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства; сформульовано організаційне забезпечення реалізації стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства.

Для стабільного ефективного функціонування аграрних підприємств необхідна постійна готовність в умовах підвищеного ризику та невизначеності факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, характерних для аграрної сфери, використовувати такі технології та механізми, які б дозволили з найменшими похибками реалізувати стратегічні та тактичні управлінські дії, спрямовані на забезпечення економічної стійкості. З цією метою було запропоновано механізм управління економічною стійкістю аграрного підприємства, заснований на інтегрованому системно-адаптивному методичному підході. Даний механізм являє собою набір засобів, а також систему організації їх використання і контролю, які дозволяють досягти стратегічної цілі управління економічною стійкістю підприємства: забезпечення ефективної і стабільної діяльності підприємства. Об'єктом запропонованого механізму є власне економічна стійкість аграрних підприємств з усіма її елементами (фінансова, виробнича, кадрова, маркетингова та інвестиційна складові). Слід зазначити, що для аграрних підприємств характерним є особливе значення поряд з іншими, як зовнішніми (політичними, адміністративними, правовими, соціальними, демографічними), так і внутрішніми (виробничими, управлінськими та трудовими), екологічних факторів, зокрема таких як природно-кліматичні умови, якісні та кількісні характеристики земельних ресурсів та інші екологічні аспекти, що супроводжують аграрну сферу. Реалізація механізму управління економічною стійкістю аграрного підприємства передбачена на основі виконання послідовності стратегічних й оперативних управлінських дій. Зокрема до процесів стратегічних дій відносимо: по-перше, планування стратегічної цілі економічної стійкості аграрного підприємства, на основі якого відбувається наступний крок, а саме визначення мети і завдань економічної стійкості. Метою є досягнення збалансованого та якісного функціонування елементів економічної стійкості як єдиної системи з метою забезпечення ефективного за існуючих умов рівня економічної стійкості підприємства. Далі пропонується проаналізувати зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства та визначити сильні і слабкі сторони, можливості і загрози для конкретного аграрного підприємства. Для реалізації поставленої мети, необхідно виконати два основні завдання економічної стійкості – це захист від можливих загроз і забезпечення функціонування та розвитку аграрного підприємства. На цьому етапі застосовуються вже адаптивні методи, характерні для операційних (тактичних) дій управлінської діяльності. Концепцію запропонованого механізму управління економічною стійкістю аграрного підприємства, заснований на інтегрованому системно-адаптивному методичному підході відображено на рис. 3.

Для забезпечення реалізації розробленого механізму управління економічною стійкістю аграрного підприємства необхідна реалізація методичного забезпечення обґрунтування вибору стратегії досягнення економічної стійкості. Розглянуті підходи до класифікації можливих стратегій забезпечення економічної стійкості аграрних підприємств дозволяють виокремлювати такі їх типи як: стратегії виживання, стабілізації, розвитку та зростання.

Рис. 3. Механізм управління економічною стійкістю аграрного підприємства, заснований на інтегрованому системно-адаптивному методичному підході

Для вибору стратегії було розроблено методичне забезпечення, в основу якого покладено апарат нечіткого логічного висновку, де в якості вихідних змінних, було використано такі: визначений стан економічної стійкості досліджуваного підприємства; оцінений рівень нестабільності факторів зовнішнього середовища, який запропоновано визначати за середньоарифметичним значенням експертних оцінок таких критеріїв як: критерій складності, критерій взаємозв'язку, критерій мінливості і критерій невизначеності; рівень досконалості факторів внутрішнього середовища (високий, середній і низький рівні). Реалізація методу нечіткого логічного висновку передбачає процеси фазифікації, нечіткої імплікації та композиції і дефазифікації. Методом дефазифікації обрано центроїдний або центру тяжіння. Кількість термів лінгвістичних змін дорівнює п'яти та трьом за відповідними вхідними параметрами. Кількість термінів вихідної змінної становить чотири в залежності від типу обраної стратегії забезпечення економічної стійкості аграрних підприємств.

Організаційне забезпечення реалізації стратегії досягнення економічної стійкості аграрних підприємств запропоновано реалізовувати на основі проектного підходу, який передбачає формування множини окремих заходів у формі проектів, які формують програми розвитку, що забезпечує реалізацію обраної та обґрунтованої стратегії.

Особливістю даного організаційного забезпечення є детермінація конкретних заходів, які складають безпосередній зміст проекту реалізації стратегії. Множина заходів має бути декомпозована на детальні дії, узгодження яких передбачає застосування специфічного набору інструментів, ефективність використання яких відчутно перевищує функціональний підхід до реалізації стратегії. Такими інструментами розглядають: планування графіку виконання дій, детермінація критеріїв досягнення поставлених цілей, які узгоджується з інтересами та вимогами всіх зацікавлених сторін, визначення бюджету реалізації проекту, узгодження метрик якості за проектом, розподіл відповідальності та окремих функціональних складових за роботами між членами команди проекту, встановлення каналів комунікації між проектною командою, зовнішнім середовищем та проектним офісом, який входить до структури аграрного підприємства тощо. Вбудовування в структуру проектного менеджменту управління ризиками дозволяє ефективно обґрунтовувати доцільність вкладення інвестиції в розвиток підприємства, що сприяє зростанню капіталізації результат економічної стійкості підприємства. Управління портфелями та програмами, які об'єднують множину проектів, поряд із традиційним проектний менеджментом, передбачає вибір та обґрунтування найкращих проектів, які в найбільшій мірі дозволяють досягати стратегії забезпечення економічної стійкості підприємства, знижувати ризики та задовольняють потреби зацікавлених сторін.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання управління економічною стійкістю аграрних підприємств, що дозволило зробити такі основні висновки:

1. Проаналізовано науковий доробок щодо сутності дефініції «економічна стійкість підприємства» та запропоновано авторське його визначення. Зокрема досліджено існуючі концепції вчених-економістів щодо сутності економічної стійкості, а також виділено основні підходи з приводу трактування даного поняття. Так, економічна стійкість підприємства розглядається науковцями як стан, як процес, як властивість, як здатність та як фактор. Проведені дослідження дозволили ідентифікувати економічну стійкість підприємства як систему, яка здатна нівелювати негативний вплив внутрішнього та зовнішнього середовища для забезпечення ефективної і стабільної діяльності підприємства, шляхом збалансованого та якісного функціонування її елементів, зокрема фінансової, виробничої, кадрової, маркетингової та інвестиційної складових. Крім того, в дослідженні доведено необхідність врахування факторів внутрішнього (виробничі, управлінські та трудові) та зовнішнього середовища (політичні, адміністративні, правові, соціальні, демографічні, екологічні), що впливають на економічну стійкість підприємства.

2. Аналіз інституційного середовища в Україні, що в агрегованому вигляді представляє сукупність макроекономічних факторів формування економічної стійкості аграрних підприємств, визначив акцентуацію уваги на лобіюванні як дієвому механізмі трансформації порядків обмеженого доступу в порядку відкритого доступу на основі активізації інституційного блоку коригування і мотивації в рамках реалізації діалектичної взаємодії суб'єктів аграрного ринку з інститутами макроекономічного середовища, що проявляється як у формі адаптації до сформованих інституційних рамок, так і у можливості їх коригування. При цьому реалізація вузькогрупових інтересів аграрного сектору має потенціал не лише реалізації стратегічної мети бізнес-одиниць – досягнення економічної сталості через внесення змін до алгоритмів отримання ресурсів, реалізації збутової політики, а й забезпечення параметрів набуття економічної безпеки національного рівня. Формування культури лобіювання, що застосовує легальні інструменти, нами розглядається як дієвий фактор формування інституційної структури з ознаками збалансованості та суспільної орієнтації.

3. В результаті декомпанування внутрішніх підсистем набуття економічної стійкості аграрним підприємством отримано двофакторну систему, що включає сегмент ресурсного забезпечення (виробничо-технологічну, фінансову, маркетингову, кадрову підсистеми) та координаційний блок, представлений організаційно-управлінською підсистемою. Остання виступає елементом вертикальної структури узгодженості підсистем ресурсного забезпечення, поєднаних між собою горизонтальними зв'язками. Забезпечення внутрішньої стійкості реалізується параметрами «жорсткого ядра» (фінансовою, виробничою, кадровою, інвестиційною, маркетинговою, організаційно-

управлінською складовими) та вторинними аспектами, що є необхідною умовою функціонування економічних суб'єктів в рамках сучасних парадигмальних концептів розвитку бізнес-середовища (комунікаційною, психологічною, інноваційною, соціальною, екологічною детермінантами).

4. Дослідивши існуючі методичні підходи до управління економічною стійкістю підприємств, було виокремлено основні з них, зокрема: функціональний, системний, ситуаційний та процесний. Проаналізувавши вказані методичні підходи до управління економічною стійкістю підприємств та оцінивши їх переваги та недоліки, було запропоновано інтегрований системно-адаптивний методичний підхід, який передбачає комплекс стратегічних й оперативних управлінських дій, що спрямовані на взаємоузгодження елементів економічної стійкості як системи, при цьому застосовуючи принципи адаптивного управління, направлені на забезпечення ефективного за існуючих умов рівня економічної стійкості підприємства. Також було виділено основні принципи системно-адаптивного методичного підходу до управління економічною стійкістю підприємства, серед них: системність, цілісність, структуризація, динамічність та рівність. Запропонований методичний підхід може бути використаний на будь-якому підприємстві незалежно від галузевої приналежності й форми власності.

5. Проведений аналіз чисельних підходів до оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств дозволив визначити відсутність єдності бачення та варіативність розроблених та запропонованих підходів, алгоритмів та методів розрахунку. Розповсюджений підхід до оцінювання стійкості як інтегральної характеристики внутрішніх складових підприємства змінює економічну природу досліджуваної категорії, частково ототожнюючи її з потенціалом, що і обумовило доведення необхідності побудови моделі оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств в розрізі трьох проекцій: ефективності, ліквідності та капіталізації, які представлені конкретними показниками із відповідними пороговими значеннями, які в рамках моделі набувають бінарних параметрів («1 або «0»). Отримані комбінації бінарних значень показників проекцій дозволили запропонувати якісну шкалу станів економічної стійкості: абсолютний, високий, нормальний, задовільний, критичний і кризисний.

6. Проведений аналіз рівня економічної стійкості на досліджуваних аграрних підприємствах дав можливість встановити, що існує тісний взаємозв'язок між масштабом діяльності підприємства та рівнем його економічної стійкості. Це підтверджується значно вищою часткою підприємств із якісно стабільними станами. Відносно складових п'ятикомпонентного показника моделі, то найбільша кількість підприємств, які мають значення нижче порогового, приходиться на проекцію капіталізації. Натомість найбільша кількість суб'єктів аграрного бізнесу, які відповідають пороговими значенням, приходиться на проекцію ефективності. Проведений аналіз в розрізі підприємств різного масштабу діяльності дозволив уточнити конкретні рекомендації для суб'єктів аграрного бізнесу, які, в разі їх ефективної імплементації, сприятимуть підвищенню загального рівня економічної стійкості.

7. Запропоновано механізм управління економічною стійкістю аграрного підприємства, заснований на інтегрованому системно-адаптивному методичному підході. Концепція розробленого механізму розглядає його як набір засобів, а також систему організації їх використання і контролю, які дозволяють досягти стратегічної цілі управління економічною стійкістю підприємства: забезпечення ефективної і стабільної діяльності підприємства. В свою чергу, реалізація механізму управління економічною стійкістю аграрного підприємства передбачена на основі виконання послідовності стратегічних й оперативних управлінських дій: планування стратегічної цілі економічної стійкості аграрного підприємства, визначення мети і завдань економічної стійкості, аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та визначити сильні і слабкі сторони, можливості і загрози для конкретного аграрного підприємства. Метою механізму є досягнення збалансованого та якісного функціонування елементів економічної стійкості як єдиної системи з метою забезпечення ефективного за існуючих умов рівня економічної стійкості підприємства. Для реалізації поставленої мети необхідно виконати завдання: захист від можливих загроз і забезпечення функціонування та розвитку аграрного підприємства.

8. В ході розробки механізму управління економічною стійкістю аграрного підприємства було визначено, що для його ефективної імплементації необхідно додатково визначитися із методичним забезпеченням вибору стратегії досягнення економічної стійкості. В якості альтернативних стратегій було доведено доцільність використання таких типів: стратегії виживання, стабілізації, розвитку та зростання, кожна з яких включає відповідні компоненти для її досягнення. В якості методичного забезпечення вибору стратегії було доведено доцільність використання апарату нечіткого логічного висновку, який дозволяє вибирати найкращий тип стратегії, який відповідає аграрному підприємству із визначеною якісним станом економічної стійкості, стану зовнішнього середовища та рівню досконалості факторів внутрішнього середовища. Розроблений методичний підхід дозволяє врахувати якісні значення отриманих станів економічної безпеки та поєднати ці результати із експертним оцінюванням зовнішнього середовища та досконалості факторів внутрішнього середовища.

9. Реалізація стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства вимагає розробки відповідного організаційного забезпечення. В ході аналізу існуючих методологій розробки даного забезпечення було доведено доцільність використання проектного підходу, в рамках якого конкретизується обрана стратегія через конкретні проекти, узгодження яких здійснюється шляхом реалізації заходів управління портфелями і програмами. Ключовими перевагами проектного підходу є підвищення прозорості реалізації стратегії, зниження вартості заходів та узгодження критеріїв досягнення бажаних результатів із потребами та вимогами зацікавлених сторін. Крім того, вбудований у структуру проектного менеджменту інструментарій управління ризиками дозволяє підвищувати ефективність інвестиційної діяльності,

нарошуючи таким чином капіталізацію як важливу проекцію економічної стійкості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

статті у наукових фахових виданнях України:

1. Торохтій Б. Г. Методичне забезпечення вибору типу стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки»*. 2019. №6 (том. 2). С. 340–352.

2. Торохтій Б. Г. Модель оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 2. С. 28–32.

3. Торохтій Б. Г., Красноруцький О. О. Структура зовнішнього середовища макроекономічних чинників формування економічної стійкості аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 3. С. 5–10 (*авторський внесок полягає у визначенні множини макроекономічних чинників зовнішнього середовища, їх властивостей та характеру впливу на функціонування аграрних підприємств в розрізі їх економічної стійкості*).

4. Торохтій Б. Г., Красноруцький О. О. Механізм управління економічною стійкістю аграрного підприємства. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 2. С. 273–279 (*авторський внесок полягає у визначенні складових механізму управління економічною стійкістю аграрного підприємства*).

5. Торохтій Б. Г. Методичний підхід до управління економічною стійкістю підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 3. С. 102–108.

публікації у виданнях іноземних держав:

6. Торохтій Б. Г. Розуміння поняття «економічна стійкість підприємства» в системі наукових категорій. *Colloquium-journal*. 2021. №34 (121). С. 61-65.

в інших виданнях:

7. Торохтій Б. Г. Організаційне забезпечення реалізації стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства. *Наукові досягнення молодих – шлях до професії: Тези міжвузівської науково-практичної конференції (20 грудня 2018 р.) / За заг. ред. А.М. Старєвої*. Миколаїв: ММІРЛ ВНЗ «Університет «Україна», 2019. С. 125–136.

8. Торохтій Б. Г. Аналіз та оцінювання рівня економічної стійкості вітчизняних аграрних підприємств. *Шляхи підвищення конкурентоспроможності соціально-економічної системи країни: Матеріали V Науково-практичної конференції (29 листопада 2019 р.)*. Миколаїв: ММІРЛ ВНЗ «Університет «Україна», 2019. С. 186–172.

9. Торохтій Б. Г. Формування внутрішньої структури підсистем набуття економічної стійкості аграрними підприємствами. *Управління розвитком соціально-економічних систем*: Матеріали Четвертої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (8 жовтня 2020 р.). Харків: ХНТУСГ, 2020. С. 315–320.

10. Торохтій Б. Г. Методи та інструменти механізму управління економічною стійкістю аграрного підприємства. *Перспективи розвитку обліку, контролю та фінансів в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої 90-річчю з дня заснування Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (30 жовтня 2020 р.). ХНТУСГ. Харків: «Стильна типографія», 2020. С. 232-238.

АНОТАЦІЯ

Торохтій Б. Г. Механізми управління економічною стійкістю аграрних підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Сумський національний аграрний університет, Суми, 2021.

Дисертація присвячена вирішенню наукового завдання обґрунтування теоретико-методичних і прикладних засад формування та впровадження механізмів, систем та інструментів управління економічною стійкістю аграрних підприємств.

В дисертації надано розуміння поняття «економічна стійкість підприємства», як системи, що здатна нівелювати негативний вплив внутрішнього та зовнішнього середовища для забезпечення ефективної і стабільної діяльності підприємства шляхом збалансованого та якісного функціонування її елементів, зокрема фінансової, виробничої, кадрової, маркетингової та інвестиційної складових при врахуванні чинників внутрішнього і зовнішнього середовища. Представлено структуру зовнішнього середовища макроекономічних чинників формування економічної стійкості аграрних підприємств. Уточнено внутрішню структуру підсистем набуття економічної стійкості аграрними підприємствами як двофакторної системи, що включає сегмент ресурсного забезпечення (виробничо-технологічну, фінансову, маркетингову, кадрову підсистеми) та координаційний блок, представлений організаційно-управлінською підсистемою. Розроблено методичний підхід до управління економічною стійкістю підприємств, який є інтегрованим системно-адаптивним, що передбачає комплекс стратегічних й оперативних управлінських дій, що спрямовані на взаємоузгодження елементів економічної стійкості як системи, при цьому застосовуючи принципи адаптивного управління, направлені на забезпечення ефективного за існуючих умов рівня економічної стійкості підприємства. Виділено основні принципи системно-адаптивного методичного підходу до управління економічною стійкістю підприємства, серед них: системність, цілісність, структуризація, динамічність і рівність. Розроблено модель оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств, яка включає алгоритм визначення якісного рівня економічної стійкості, класифікованого на такі рівні: абсолютний, високий, нормальний, задовільний,

критичний і кризисний, що передбачає розрахунок показників проєкції оцінювання (ефективності, ліквідності та капіталізації) за пороговими значеннями оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств. Побудовано механізм управління економічною стійкістю аграрного підприємства. Розроблено методичне забезпечення вибору типу стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства, яке ґрунтується на врахуванні поточного стану економічної стійкості експертного оцінювання, рівня нестабільності факторів зовнішнього середовища та рівня досконалості факторів внутрішнього середовища. Запропоновано організаційне забезпечення реалізації стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства.

Ключові слова: економічна стійкість підприємства, зовнішнє середовище, аграрні підприємства, ресурсне забезпечення, координаційний блок, організаційно-управлінська підсистема, управління економічною стійкістю підприємств, модель оцінювання рівня економічної стійкості аграрних підприємств, проєкція оцінювання, ефективність, ліквідність, капіталізація, механізм управління економічною стійкістю аграрного підприємства, стратегії досягнення економічної стійкості аграрного підприємства.

ANNOTATION

Torokhtii B. Mechanisms for managing the economic stability of agricultural enterprises. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by kinds of economic activity). – Sumy National Agrarian University, Sumy, 2021.

The dissertation is devoted to the decision of a scientific problem of substantiation of theoretical and methodical and applied bases of formation and introduction of mechanisms, systems and tools of management of economic stability of the agricultural enterprises.

The dissertation provides an understanding of the concept of "economic stability of the enterprise" as a system that can reduce the negative impact of internal and external environment to ensure efficient and stable operation of the enterprise through balanced and high-quality operation of its elements, including financial, production, personnel, marketing and investment components. taking into account the factors of internal and external environment. The structure of the external environment of macroeconomic factors of formation of economic stability of agrarian enterprises is presented. The internal structure is clarified of subsystems for gaining economic stability by agricultural enterprises as a two-factor system, including the segment of resource provision (production and technological, financial, marketing, personnel subsystem) and the coordination unit, represented by the organizational and management subsystem. A methodical approach to the management of economic stability of enterprises is developed, which is an integrated system-adaptive, which provides a set of strategic and operational management actions aimed at reconciling the elements of economic stability as a system, while applying the principles of adaptive management to ensure effective under existing conditions economic stability of the enterprise. The basic principles of system-adaptive methodical approach to management of economic stability of the enterprise are allocated, among them: system, integrity, structuring, dynamism and equality. A model for assessing the level of

economic stability of agricultural enterprises is developed, which includes an algorithm for determining the quality level of economic stability, classified at the following levels: absolute, high, normal, satisfactory, critical and crisis, which provides for the calculation of evaluation projections (efficiency, liquidity and capitalization) values of assessing the level of economic stability of agricultural enterprises. The mechanism of management of economic stability of the agrarian enterprise is constructed. Methodological support for choosing the type of strategy for achieving economic stability of an agricultural enterprise is developed, which is based on the current state of economic stability of expert assessment, the level of instability of environmental factors and the level of perfection of internal factors. The organizational support of realization of strategy of achievement of economic stability of the agrarian enterprise is offered.

Keywords: economic stability of the enterprise, external environment, agricultural enterprises, resource provision, coordination block, organizational and management subsystem, management of economic stability of enterprises, model of estimation of level of economic stability of agricultural enterprises, estimation projection, efficiency, liquidity, capitalization, economic stability management mechanism agricultural enterprise, strategies for achieving economic stability of agricultural enterprises.